

Amikor a XVIII. század végén II. József kötelezővé tette Magyarországon a vezetéknevek használatát, hazánkban megszűnt az a lehetőség, hogy valaki spontánul fölcserélhesse a nevét, ahogy ez megtörténhetett előtte, amíg vezetékneveink nem voltak megszilárdulva. Bár a névváltozás hivatalos úton történő formájára 1709-től van az első adatunk (MIKESY SÁNDOR: Névtudományi vizsgálatok. 1960. 174), azonban a nagyarányú mesterséges névváltoztatás főleg a múlt század közepétől figyelhető meg. Ennek egyik oka az, hogy hazánk a vezetéknevek kialakulásának időpontjában (14--18. század), de azután is sok nemzetiségű és nyelvű ország volt. A felszívódások, a beolvadás, az elmagyarosodás miatt a magyar vezetéknevanyag mellett nagy számban ott találjuk az idegen eredetű neveket (BENKŐ LORÁND: Magyarosan. XVII, 2). Ezen idegen családnevek viselői később tudatosan magyarosították nevüket, mintegy ezzel is jelezve a magyarsághoz való tartozásukat. Ismert, hogy az így felvett és keletkezett neveink egy része egyáltalán nem illik bele magyar vezetékneveink rendszerébe. Természetesen nem csak idegen eredetű és hangzású nevet lehetett megváltoztatni, hanem magyar vezetéknevet is. Ennek több oka, indítéka lehetett, így az örökbefogadás, törvényesítés, elírt név eredeti alakjának visszavétele, vallási okok, negatív jelentésű névtől való szabadulás stb. A névváltoztatások tényezőit vizsgálja OROSZ BÉLA (Nyr. 101: 31-40) tanulmányában, amely az 1867-75 közötti közel másfél ezer kérelemben felsorolt okokat csoportosítja. Századunk elején még útmutató is jelent meg hazánkban a nevet változtatni kívánók számára (LENGYEL ZOLTÁN: Magyar névkönyv. 1917), amely sok esetben éppen nem a magyar rendszerbe illő névajánlatot, csupán "magyaros" családneveket tartalmaz. A Vízmentén (a Kapos völgyének Somogy megyei szakasza) történt névkutatásaim során csupán egyetlen plébánia anyakönyveiben találtam példát a névváltoztatásra, mégpedig a Kaposszentbenedekhez tartozó katolikusoknál. (Kaposszentbenedek ma Bárdudvarnok része.) Kaposszentbenedek prépostságát 1252-ben alapították (A veszprémi egyházmegye papságának névtára, 1975. 328), de a török időkben elpusztult. Így az 1776-os visszaállításig a falu és környéke Csököly plébániájához tartozott. 1777-től vezetik a katolikus matrikulákat. Ma a település Kaposfő filiája. A korabeli egyházi beosztás szerint a prépostsághoz tartozott 11 falu és 16 kisebb lakott külterület (puszta, hegy stb.), de néha itt kereszteltek más plébániákhoz tartozókat is (Kutas, Szulimán, Patosfa stb.). A plébánia határa nagy volt, hisz a Zselic ezen részén sok, egymástól távol eső település fejlődött ki. Ezek egy része ma Bárdudvarnok néven szerepel helynévtárainkban. Az itt élők nagy része magyar eredetű családnevet viselt (Sunka, Gyenes, Dudás, Csapó stb.), de már a korai anyakönyvekben is előfordul egy-egy német (Sallér, Suldinger, Veiningerin) vagy szláv (Loik, Jankovits, Dedinszky) eredetű családnév. A települések lakói részint katolikusok, részint re-

formátus vallásúak, ez utóbbiak plébániája Kaposszentbenedek illetve Kaposfő. A viszonylag egységes vezetéknevrendszer 1815-ben borult föl, amikor az Eszterházy család a mai Kaposfőre német katolikusokat telepített be. Ezideig a faluban nagyrészt csak református magyarok éltek. Magát a települést 1275-ben említi először egyik oklevelünk (CSÁNKI DEZSŐ: Somogy megye. 1914. 159) Zomoyn néven. 1446-ban már Zomayon alakban fordul elő, és 1942-ig Szomajom volt a falu neve, amelyet ekkor a Kapos forrásvidékére utaló Kaposfőre változtattak. (Korábban hozzá tartozott Alsó- és Felső-Kaposfőpuszta, a matrikulákban általában Kaposfő néven szerepel.) A betelepítés miatt a falu két részre tagolódott: a műúttól délre fekvő "Magyar Szomajom"-ra és az út melletti "Német vagy Ujj Szomajom"-ra. Kezdetben a letelepült német ajkúak között nagy összetartás volt érezhető; egymás közt, vagy más, német ajkú települések lakosai közt házasodtak (Bize, Kaposhomok). Később kirajzásuk megfigyelhető a kaposszentbenedeki plébánia más falvai, de főként a közeli Kaposmérő lakosságának névanyagában is. A német betelepültek 1815 után kis kápolnát emeltek, majd 1873-ban (egyenes adatok szerint 1885-ben) templomot építettek, ezzel mintegy megalapozva, hogy 1913-ban kiváljanak a szentbenedeki prépostságból, s önálló plébániát alapíthassanak.

A nagy számú német ajkú telepések neve többnyire német, kis mértékben szláv eredetű volt. Mivel családjaikban -- főként a kezdeti időszakban -- sok gyerek született, beházasodások, későbbi költözések révén a környék településein mind több német családnév jelent meg. Ezen jeleségek révén megindult a beolvadás, az asszimiláció folyamata, de a "Németfalu" lakói is mindinkább elmagyarosodtak. Részint ez, részint a két világháború közti időszak politikai eseményei készíthették őket arra, hogy megváljanak eredeti, német vezetéknevüktől, s azt magyarral cseréljék föl. Természetesen a mesterséges névváltoztatásnak nemcsak ilyen jellegű okai lehettek, hisz a jelenségre magyar vezetéknevűeknél is találunk példát.

Anyaggyűjtésemhez forrásként a kaposszentbenedeki plébánia ma Kaposfőn őrzött egyházi anyakönyveit használtam föl 1777-től 1896-ig, az állami anyakönyvezés bevezetéséig. Később ezeket ellenőriztem az anyakönyvekről készült mikrofilmen (Bárdudvarnok, 1965. július 27. By the genealogical Society Salt Lake City Utah USA No. 4976. A doboz száma A 3860 és A 3861). A névváltozásokat az anyakönyveket vezető plébánosok pontosan vezették, s a keresztelési matrikulákba mindig bejegyezték a név mellé, a későbbiekben pedig a megjegyzés rovatba. Hivatkoznak a belügyminiszteri rendeletre, a bejegyzés időpontjára, a megváltoztatott és az új névre. Kezdetben -- az anyakönyvben maradt kis hely miatt -- szűkszavúbbak, később állandó formát használnak. Így: "Előbbeni 'Novák' nevével 'Nemeskéry'-re változtatta. Bejegyeztetett a kir. Belügyminiszternek 1934. április 28-ról 17.493/1934 III. a szám alatt kelt rendelete alapján." (Keresztelési anyakönyv 1893. 284). Magukat a kérvényeket, amelyben a nevezett egyének a belügyminiszterhez fordultak, nem ismerem, így azt sem tudom, hogy abban milyen indok alapján kérték a névváltoztatást.

Ezért természetesen csak az adatok leírására, illetve az abból levonható következtetésekre szorítkozom. Az első német származású, megkeresztelt fiút 1815. december 22-én (Michael, apa Paulus Hofmon, anya Catherina Soper), az első lányt 1816. augusztus 6-án (Margareta, apa Josephus Waisz, anya Elisabeth Osztánin) jegyezték be a matrikulába. (Mindkettő keresztcsülei németek Litter, Fait, Spanenperger, Wekkerlin.) Viszonylag rövid időn belül, mintegy ötven év múlva, 1856-ban történt az első hivatalos névváltoztatás, mégpedig a Litz család egyik, Kaposmérőbe költözött tagjánál. Ettől az időtől kezdve 1896-ig 46 esetben találunk ilyen bejegyzést az anyakönyvekben.

A névváltoztatási adatok					
	szül.év	lakóhely	eredeti név	névváltoztatás éve	új név
1.	1856	Kmérő	Litz	hiányzik	Mérei
2.	1858	Szomajom	Slotter	1902	Somogyi
3.	1868	Kaposfő- puszta	Szüntelen	1905	Szalai
4.	1873	Szomajom	Hoch	1898	Herczeg
5.	1875	Szomajom	Scherer	1934	Somogyvári
6.	1876	Szomajom	Nákovits	1934	Nákói
7.	1876	Szomajom	Gschvind	1905	Gál
8.	1876	Szomajom	Valtner	1933	Várkonyi
9.	1878	Szenna	Bőzenbach	1912	Bognár
10.	1879	Szomajom	Haberkorn	1937	Harmat
11.	1881	Olajhegy	Heidinger	1914	Hajdú
12.	1881	Ótelekp.	Kocza	1911	Fodor
13.	1881	Szomajom	Volstromer	1908	Vidor
14.	1882	Kiskorpád	Friedrich	1934	Békefi
15.	1882	Szenna	Mesist	1902	Maróthi
16.	1883	Kmérő	Pupák	1933	Péterfai
17.	1884	Szomajom	Fett	1934	Füzesi
18.	1884	Ebédvesztőp.	Zsinkó	1936	Zalánfi
19.	1885	Szomajom	Miovetz	hiányzik	Magyar
20.	1886	Szomajom	Lincz	1890	Ligeti
21.	1886	Kiskorpád	Bechine	1934	Békei
22.	1887	Szomajom	Maurer	1934	Megyeri
23.	1887	Szomajom	Smoll	1934	Somogyvári
24.	1887	Kmérő	Spergely	1904	Kárpáti
25.	1887	Szendp.	Stadler	1931	Sebestyén
26.	1887	Szomajom	Gsvind	1935	Gémesi
27.	1887	Kiskorpád	Tranheim	1903	Tolnai
28.	1888	Szomajom	Volstromer	1912	Völgyes
29.	1888	Zs.kisfalud	Steiner	1934	Somogyvári
30.	1889	Kmérő	Szüntelen	1905	Szalai
31.	1889	Kisasszond	Zsugovics	1934	Zentai
32.	1889	Szomajom	Böhm	1934	Bánhidi
33.	1889	Szomajom	Ursprung	1934	Újvári
34.	1850	Szomajom	Pölcz	1939	Pándi
35.	1891	Szomajom	Regdon	1934	Radnai
36.	1892	Szendp.	Zsifkó	1934	Zátonyi
37.	1893	Kiskorpád	Novák	1934	Nemeskéry
38.	1893	Szomajom	Biszvuřm	1934	Bizei

39. 1893	Kmérő	Hajdinák	1933	Somogyvári
40. 1893		Hole		Jászberényi
41. 1893	Bárdibükk	Kocza	1918	Siklói
42. 1894	Szomajom	Huber	1934	Halmágyi
43. 1894	Szenna	Cseh	1942	Csikfalvi
44. 1894	Szomajom	Haidinger	1914	Hajnal
45. 1894	Szomajom	Májér	1934	Márfai
46. 1895	Kmérő	Rapayka	1936	Rákosi

(Megjegyzés - Olajhegy, Szendpuszta és Bárdibükk Bárdudvarnokhoz, Ótelekpuszta Szennához, Ebédvesztőpuszta Kaposmérőhöz tartozik.)

- A 40. számú adat a mikrofilmen nem szerepel.)

Ha megnézzük a családnév-változtatást kérők születési évét, akkor kitűnik, hogy az 1887-ben (6fő), 1893-94-ben (5 ill. 4 fő), valamint az 1889-ben (4fő) születettek állnak az élen. A többiek száma 1856-tól 1895-ig évente 1-3 között mozog a plébánia területén. Hogy életük hányadik évében került sor ezen eseményre, az már több adalékot tartalmaz. Tulajdonképpen három csoportot különböztethetünk meg. Az elsőbe azok a 4-17 év közötti fiatalok tartoznak, akiknek feltehetően a szüleik változtattak vezetéknevet, s ezáltal gyermekük (gyermekük) neve is változott. Bizonyára ilyen az 1886-ban született Lincz János, akinek nevét négy éves korában Ligetire módosították. A középső korosztály a 20-30 év közöttieké, akik tán elköltözésük, házasságkötésük alkalmával adhattak be kérvényt. Legtöbbjük azonban a 40-52 év közötti korban szánta rá magát erre a lépésre, amikor gyermekük is már felnőttek. Érdekes megfigyelni, hogy ők a második világháború előtti években kérték a névváltoztatást. Céljuk valószínű a családi egység mentése, a kitelepítéstől való félelem, az együttes biztositása lehetett. Csupán érdekesség, hogy 1934-ben két 47 és két 45 éves családfő kapott engedélyt nevének megváltoztatására. A plébánia falvaiban -- nem számítva a három hiányzó adatot -- 1898-ban történt az első kérelem megadása, s 1942-ben az utolsó, amit bejegyeztek. A legtöbbben, tizenheten, 1934-ben szerepelnek az anyakönyvben, többségük szomajomi lakos. Más években csupán 1-3 főnél található a névváltoztatásra utaló bejegyzés. Ha megvizsgáljuk, hogy mely filiákon történt a legtöbb módosítás, akkor Szomajom vezet 24 fővel, öt követi a két legközelebbi település, a keletre eső Kaposmérő hét; a nyugatra található Kiskorpád és a délre fekvő Bárdudvarnok csupán négy esetben.

Milyen eredetű nevet változtattak viselőik fél évszázad alatt magyar névre? A megoszlás a következő: német: 31 fő, szláv: 9 fő és magyar: 6 fő.

A nevek legtöbbször a kezdőbetűt hagyták meg (39 név). A német családnevek közül 27 őrizte meg kezdőbetűjét. Ezeknél más összefüggés (magyar megfelelő, fordítás stb.) nem található. Közülük kettő azonban mégis hordoz valamiféle összefüggést az eredeti német és a választott magyar vezetéknev között. Az 1934-ben nevet változtató Biszvurm Bize községben született, ezért választhatta a Bizei családnevet. A másik ilyen név a Friderich -- eredetileg német keresztnév -- első elemének magyar fordításából + a -fi utótagból tevődik össze

(der Friede = béke). A négy eltérő közül csak egynél találunk motiváltságot, a Kaposmérőben lakó Litz nevét Méire-re változtatta. Kettő Gschvind, Volstromer és Heidinger más-más magyar vezetéknevet választott. Viszont ketten kérték a Somogyvári (a megye névadó települése) és egy lakos a Somogyi, a megyét jelölő nevet. A két Heidinger (Haidinger) eredeti nevéből több hangot is megőrzött (Hajdú és Hajnal), ha a név kiejtési alakját vesszük alapul. Két esetben semmilyen összefüggést nem találtam az eredeti és a választott név között (Spergely > Kárpáti, Hole > Jászberényi), ami nem jelenti azt, hogy a viszonylag gyér írásos adat mellett nem lehetett közvetlen névválasztási ok.

A csekélyebb számú szláv eredetű név viselői közt is több német ajkú betelepülő található (Nákovits, Miovetz stb.), akik neve az 1815-ös érkezetek listáján is szerepel. A Zs-Z megfelelést is számítva közülük 8 választott azonos betűs nevet, csupán egy tér el ettől a szokástól (Hajdinák - Somogyvári). Érdemes megállni a Nákovits - Nákói névnél. A Kapos völgyében gyakori névtani jelenség volt (főleg) szláv eredetű, hosszabb vezetékneveknél a név megrövidülése. Hasonló esetek Sinkovics - Sinkó, Zsalakovics - Zsalakó stb. Ilyen folyamat játszódhatott le abban az esetben is, amelyről ezen anyakönyv tanúskodik "Az apa neve Radóról Radoczára javíttatott, Tóka pusztá Mérői határ 1891". Ilyen esetekben nem a névmagyarítás, hanem a névmagyarosodás jelenségéről lehet szó.

Hat esetben magyar eredetű nevet változtattak meg viselőik. Közülük ketten (apa és fia) a számomra érdekes és ritka családnévtől váltak meg 1905-ben. Ez a Szüntelen, amely Kaposfőpusztán található egy ízben, 1867-ben Szintelen alakban a halálozási anyakönyvben, majd 1883 után Kaposmérőben ötször Szüntelen ~ Szüntelen formában. Csupán feltételezem, hogy e név első viselője nagyon fehér, vértelen, sápadt arcú egyén lehetett. Két Kocza (jelentése: nőstény disznó) változtatta meg a vezetéknevét más-más magyar névre. Az eltérő lakhely és évszám nem jelenti, hogy egymással nem állhattak rokoni kapcsolatban, hisz ez idő tájt gyakori volt a költözködés, főleg ilyen kis távolságokon belül. Csakis jelentése miatt változtathatta meg nevét 1933-ban a kaposmérői Pupák (együgyű, ügyetlen, élheterlen, mamlasz ember) nevű egyén Péterfaira. A Cseh > Csikfalvi névváltoztatásra semmilyen okot nem találtam az anyakönyv adatai között. Az említett hat személynél is öt esetben maradt a név kezdőbetűjének meghagyása. A leírtakból megállapítható, hogy a 46 névváltoztatásból 39 (85%) törekedett arra, hogy magyarosított nevének első betűjét megőrizze.

Ezek után nézzük meg, hogy mi lett a hivatalos névváltoztatás eredménye, a választott nevek hogyan illeszkedtek be a magyar családnévek rendszerébe! Mire is utalhatnának ezek az újonnan választott és engedélyezett vezetéknevek?

Az apa nevére utalók: keresztnévi 3, -fi 2.

Áttelepülésre utalók: község + i 27, táj 6, népnév 1.

Foglalkozásnév, méltóság megnevezése: 3.

Egyéb nevek: főnév 3, melléknév 1. - összesen 46.

Ha áttekintjük az előbb közölt névsort, feltűnik, hogy legtöbben az -i képzős formához ragaszkodtak, azonban az anyakönyvek tanúsága szerint csupán kettejüknek volt oka az ilyen típusú név választására (Mérei, Bizei). Erőltetettnek tűnik a 19. században alkotott Vidor keresztnév, a két -fi végződésű vezetéknev (Békefi, Zalánfi), az -s végű Völgyes, s a fenn említett -i képzős csoportból a Füzesi, Ligeti, Békei stb. nevek.

E kevés számú adat nem enged nagyobb következtetésekre a hazánkban végbement hivatalos névmagyarosítással kapcsolatban. Csupán kis bepillantást nyújt egy plébánia, egy szűk terület névváltoztatási szokásába, amely feltehetően nem volt önálló, elszigetelt jelenség, hanem követte az akkori magyar nyelvterület névdivat és névizlés formuláját, valamint a társadalmi-politikai szükségszerűség adta választási lehetőségeket. A vizsgált időszakban a névváltoztatók mindegyike férfi volt, ami szintén az adott kor művelődéstörténeti jellegzetességeire utal. Hogy közülük kinek mi volt a valós indoka vezetékneve megváltoztatásakor, ma már nehéz lenne kideríteni. Egy biztos, magyarok akartak maradni.

FÜLÖP LÁSZLÓ